

A. EKONOMİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. Ekonomi, İhtiyaç, Kıtlık ve Tercih

Ekonomi, insanların ürettiği değerlerle ülkelerin zenginliklerinin nasıl ortaya çıktığını; bunların ülkeler ve insanlar arasında nasıl bölüşüldüğünü inceleyen bir toplum bilimidir. İnsanlar çocukluk döneminden başlayarak her istediklerine sahip olamayacaklarını, istekleri arasında bir seçim yapmaları gerektiğini öğrenir. Aynı şekilde çok zengin bir koleksiyoncu da dünyadaki bütün değerli tabloları satın alamayacağını bilir. Ekonomi biliminin temelinde ihtiyaçların giderilmesi yatmaktadır. İnsanların sonsuz ihtiyaçlarının kaynakların akıllıca kullanılarak giderilmesi, ekonomistlerin uğraş alanını oluşturmaktadır. Ancak insan ihtiyaçları doğumla başlayan, ölünceye kadar süren, çok çeşitli ve sonsuz olma özelliğindedir. İhtiyaçlarını karşılayabilen insanlar mutluluk duyarken karşılanamayan ihtiyaçların değişik şiddetlerde acıya neden olması söz konusudur. Bu açıklamalardan sonra ihtiyaç; karşılandığı zaman zevk ve haz veren, karşılanmadığında ise acı ve üzüntüye neden olanduygular olarak tanımlanabilir. Bir diğer ifadeyle ihtiyaç, bireyin hayatını etkileyen fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik unsurlardır.

Resim: İnsanların ihtiyaçları sınırsızdır.

İhtiyaçlar; çok şiddetli ve sonsuz olmakla birlikte bazı ihtiyaçların giderilmesinin ekonomik kaynaklara bağlı olmadığı görülecektir. Örneğin; daha çok sevilmek ya da daha adil bir dünyada yaşamak isteyen insanlara ekonomi biliminin yapabileceği hiç bir şey yoktur. Çünkü bu ihtiyaçları karşılayabilecek bir mal ve hizmet üretmek mümkün değildir. Bu nedenle, bu tür ihtiyaçlara ekonomi dışı ihtiyaçlar adı verilmektedir.

Resim: Sevmek ya da sevilme ekonomi dışı ihtiyaçlardır.

Ekonomi biliminin ilgi duyduğu ihtiyaçları, uyumak ya da hava solumak gibi serbest mallarla giderilebilen ihtiyaçlar ve yemek yemek, giyinmek gibi ekonomik mallarla giderilebilen ihtiyaçlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Ekonomi biliminin konusu ise serbest mallar değil ekonomik yani kıt mallardır.

Resim 01.03: Yemek yemek zorunlu ihtiyaçlardır.

Kıt malların üretimi yine kıt kaynaklarla gerçekleştirilir. Kaynakların kıt olması nedeniyle de insanların sonsuz olan ihtiyaçlarının bütünüyle giderilebilmesi söz konusu olamaz. Kıt mallarla giderilebilen ihtiyaçları, zorunlu ve kültürel ihtiyaçlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. **Zorunlu ihtiyaçlar**, insan yaşamının devamı için mutlaka karşılanması gereken yeme, içme, giyinme, barınma gibi ihtiyaçlardır. **Kültürel ihtiyaçlar** ise zorunlu ihtiyaçlar gibi giderilmesi elzem olmayan, ihtiyacının şiddet derecesi kişiden kişiye göre değişen ihtiyaçlardır. Bu tür ihtiyaçlara, gazete ya da kitap okuma, bilgisayar kullanma örnek olarak verilebilir. Ancak burada unutulmaması gereken şey; ihtiyaçlar ister zorunlu isterse kültürel olsun bunları hiyerarşik

Resim 01.04: Gazete ya da kitap okumak kültürel ihtiyaçlardır.

bir sıraya koymak mümkün değildir. Çünkü ihtiyaçlar insandan insana farklılık gösterir. Bazı insanlar yeme, içme gibi zorunlu ihtiyaçlarını gidermeye ağırlık verirlerken bazıları için bunun önemi yaşamı sürdürebilecek miktar ile sınırlı kalabilir.

İnsan ihtiyaçlarının sınırsız, kaynakların ise kıt olması sonucunda ihtiyaçları karşılama niteliğine sahip mal ve hizmetlerin yetersizliği söz konusu olmaktadır. İnsanların ihtiyaçlarının daha çok giderebilme isteği için gösterdikleri çabalar aslında kıtlıkla yaptıkları savaştır. Ekonomi bilimiyle ilgilenenlerin başlıca konusu ise insanların sınırsız olduğunu varsaydıkları isteklerini sınırlı gelir-

leriyle nasıl karşıladıkları; yaptıkları seçimler için ne kadar çalışmaya ve para harcamaya hazır olduklarıdır. Çünkü dünyadaki kaynaklar tüm insanlığın ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar çok olmadığı gibi, en zengin ülkelerde dahi, insanların bütün ihtiyaçlarını karşılamaya yetebilecek kadar kaynak bulunmamaktadır. Bu gerçek bütün insanlığı etkileyen temel sorunun kıt kaynak sorunu olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Resim : Dünyada bütün ihtiyaçları karşılayacak kadar kaynak bulunmamaktadır.

Kıtlık, kavram olarak farklılıklar gösteren bir deyimdir. Halk arasında kıtlık deyişi, herhangi bir malın piyasada bulunmasının zorlaştığı veya imkânsızlaştığı durumlarda kullanılmaktadır. Burada esas olan bir malın fiziki anlamda bulunmaması veya az bulunmasıdır. Ekonomistler ise kıtlığı; bulunabilen, ancak kolay veya güç elde edilebilen fakat insanların bütün ihtiyaçlarını karşılayamayan bütün mallar için

kullanırlar. Ekonomistlere göre kıt mal; fiyatı olan ve bedelini ödemek suretiyle satın alınabilen her türlü mal ya da hizmettir. Kaynakların kıt olması, insanları çeşitli ihtiyaçları arasında bir tercih yapmaya zorlamaktadır. İhtiyaçları önem sırasına koymak, bazı ihtiyaçları geri atmak, eldeki kıt kaynakları belli bir grubun ihtiyacını karşılamaya yönelterek diğer bir grubu veya grupları ihmal etmenin özünde, kıt kaynakların alternatif kullanım yerleri arasında bir tercih kararı almak yatmaktadır. Alınacak bu kararlar ile aile, işletme veya ülke ekonomileri etkilenecektir. Bu nedenle bu etkileri inceleyerek onları sistemli ve tutarlı bir şekilde açıklamaya çalışan ekonomi bilimine ihtiyaç duyulmaktadır.

Resim: İnsanlar ihtiyaçları arasında tercih yapmak zorundadırlar.

2. Mal, Hizmet ve Fayda

İnsan ihtiyaçlarını doğrudan veya dolaylı olarak karşılayan ve genellikle parayla ya da başka mal ve hizmetlerle değişimi mümkün olan araçlara mal ya da hizmet adı verilmektedir. Sınırsız insan ihtiyaçlarının bir kısmı mallarla, diğer bir kısmı da hizmetlerle giderilmektedir. Mal ve hizmetlerin iki önemli özelliği vardır. Bunlar;

- İnsanların ihtiyaçlarını giderebilmeleri,
- Kıt olmalarıdır.

Mallar, insanların ihtiyaçlarını gidermeye yarayan fiziksel unsurlardır. Ekonomik mallar, insan ihtiyaçlarını giderirlerken fayda getirir. Bu özelliklerinin yanı sıra parayla alınıp satılır, yani ekonomik değerleri vardır. Bu durum insan ihtiyaçlarının tamamını karşılayamayacak derecede kıt olmalarından kaynaklanmaktadır. Maddi olmayan mallara ise **hizmet** adı verilmektedir. İnsan ihtiyaçlarının bir kısmı hizmetlere yöneliktir ve bu tür ihtiyaçların söz konusu olduğu yer ve zamanda hizmetin sunulması da fayda üretilmektedir.

Hizmetler talep edildikleri yer ve zamanda tüketicilere sunulur. Bu, hizmetin satışı sırasında üretilmesi özelliğinden kaynaklanmaktadır. Hizmetlerin bir kısmı ise bir bedel karşılığı olmaksızın insanlara sunulmaktadır. Örneğin devletin savunma hizmetini vatandaşlar bedelsiz ve eşit olarak alırlar.

Resim 01.07: Maddi olmayan mallara hizmet adı verilir.

Mal ve hizmetlerin, insan ihtiyaçlarını karşılama özelliğine **fayda** adı verilir. Ekonomik faaliyetlerin tamamı insanlara daha çok fayda sağlayarak refah düzeyinin yükseltilmesine yöneliktir.

3. Üretim Faktörleri

İnsan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan üretimin gerçekleştirilmesi için bazı faktörlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu faktörler;

- Emek,
- Sermaye,
- Doğa,
- Girişimci olarak sıralanabilir. Günümüzde teknoloji de üretim faktörleri arasında sayılmaktadır.

Resim 01.08: Emek, üretim sürecine katılan her insanın gücüdür.

• Emek

Emek faktörü, üretimin en önemli unsuru olma özelliğini gelişmiş teknolojinin kullandığı günümüzde de korumaktadır. Bir ülkenin nüfusu, emek faktörünün kaynağını oluşturur. Ülkedeki insan gücünün niteliği; üretimin niteliğini etkilese de

ekonomistler; nitelikli ya da niteliksiz olsun, kafa veya kol gücüyle çalışsın üretim sürecine katılan her insan gücünü emek olarak tanımlamaktadırlar. Bununla beraber iyi beslenmiş, iyi eğitilmiş, geleceğe yönelik büyük umutlar taşıyan insan gücünün üretimi daha verimli kılacağı açıktır.

• Doğa

Tabiatatta bulunan toprak, maden, orman vb. doğal kaynaklar doğa faktörünü oluşturur. Çeşitli ürünlerin üretilmesi için gerekli olan doğa faktörü, her ülkede miktar olarak, kalite olarak ve tür olarak farklılıklar göstermektedir. Bazı ülkelerde çok miktarda, değişik kalite ve türlerde doğa faktörüne rastlanırken bazı ülkeler bu bakımdan şansızdır. Bununla beraber doğa kaynakları açısından zengin olan ülkeler için bile bu kaynakların bütün ihtiyaçları karşılamaya yeterli olmadığı, yani kıt olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Resim 01.09: Ormanlar başlıca doğal kaynaklardır.

• Sermaye

Sermaye, paranın yanı sıra makine ve teçhizat gibi fiziki unsurları da kapsamına almaktadır. Ekonomik açıdan **sermaye** ise üretimde insan emeğinin üretkenliğini artıran araçlar olarak kabul görmektedir ki buna **gerçek sermaye** adı da verilmektedir. Doğa kaynaklarında olduğu gibi, gerçek sermayeye sahip olma açısından ülkeler birbirinden farklılıklar göstermektedir. Bazı ülkelerde sermaye miktarı ve buna her yıl yeniden eklenecek yatırım miktarı yüksek oranlarda seyrederken bazı ülkeler yetersizlik içerisinde. Yüksek oranda gerçek sermaye sahibi ülkeler ekonomik ve siyasal yapılarını güçlendirme sürecinde, karşılarına çıkan sorunlarla daha kolay baş edebilmektedir. Bununla beraber sermayenin de tıpkı diğer üretim faktörleri gibi kıt kaynaklar arasında olduğu unutulmamalıdır.

• Girişimci

Üretim faktörleri arasında yerini alan **girişimci**; üretim faktörleri kendisinde olmasa bile onları bir araya getirebilen, üretim birimlerini kuran, çalıştıran ve risklere katlanan kişi olarak tanımlanır. Girişimcinin; kâr elde etmek amacıyla her türlü riski üstlenme, mal üretebilmek için üretim faktörlerini sağlayarak üretim amacına yönelme gibi iki önemli fonksiyonu bulunmaktadır.

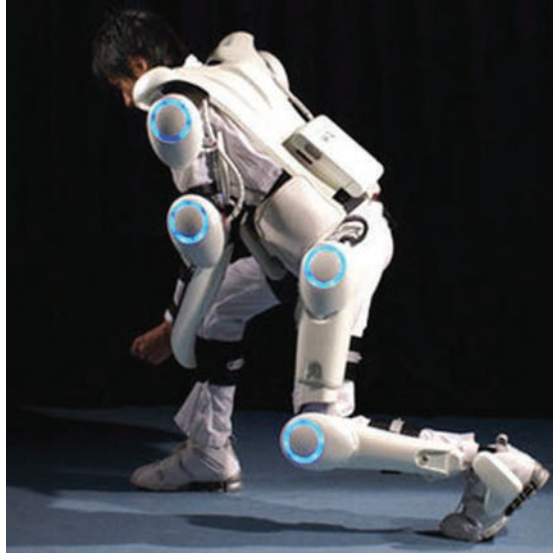

Resim 01.10: Girişimci üretim faktörleri kendisinde olmasa bile bir araya getirebilendir.

• Teknoloji

Teknoloji genel anlamda, mal ve hizmet üretimine ilişkin bilgilerin tümü olarak ifade edilebilir. Aslında teknoloji, diğer üretim faktörlerini bir araya getirerek üretim sürecine katılmalarını sağlayan bir araçtır. Teknolojik açıdan gelişmiş ülkeler, ekonomik yapılarının iyileştirilmesi faaliyetlerini daha kolaylıkla yerine getirebilir. İnsanlığın kıtlıkla mücadelesinde teknoloji en etkili araçlardan birini oluşturmaktadır. Gelişmiş teknoloji aynı zamanda üretimin verimliliğini artırır.

Ülkeler sahip oldukları üretim teknolojileri açısından farklılıklar göstermektedir. Kendileri teknoloji üretemeyen ülkeler, teknoloji transferi yoluyla ileri düzeyde teknolojiye sahip olmaya çalışmaktadır. Yapılan araştırmalar en gelişmiş teknolojilerin bile süratle eskimesine neden olmakta, ülkelerin ellerinde bulunan üretim bilgileri (üretim teknolojisi) sınırlı kalmakta ve sürekli yenilenme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Resim 01.11: Teknoloji, diğer üretim faktörlerini bir araya getirerek üretim sürecine katılmalarını sağlayan bir araçtır.

4. Tüketim

İnsanlar her zaman faydalı mal ve hizmetlere sahip olarak ihtiyaçlarını gidermek ve refah düzeylerini yükseltmek amacındadırlar. Zorunlu veya kültürel tüm ihtiyaçların giderilebilmesi için mal ve hizmet tüketimi gereklidir. Halk arasında tüketim, bir şeyin tüketilip yok olması anlamındadır. Ekonomi bilimi ise **tüketimi**, yalnızca hür insanların ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla mal ve hizmetlerin kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Herhangi bir şeyin tüketim sayılabilmesi için mal ve hizmetlerin faydalarından insanların doğrudan yararlanması ve tüketim amacıyla kullanılan malların yok olması gerekmektedir.

Sanayi üretiminde kullanılan çeşitli ham maddeler ve ara mallar, ekonomik mal ve hizmetlerin üretimi amacıyla kullanıldıklarından yok olsalar bile tüketim sayılmayarak **"ara kullanım"** veya **"endüstriler arası kullanım"** adını almaktadır. Yine üretimi gerçekleştirme amacına yönelik olarak gerçekleştirilen faaliyetler, örneğin, bir çiftçinin ineğini beslemesi tüketim değil üretimin bir aşaması olarak kabul edilmektedir.

5. Fiyat, Talep ve Arz

Fiyat, herhangi bir mal veya hizmetin başka bir mal veya hizmetle değişim oranıdır. Her kıt malın bir bedeli yani fiyatı vardır. Bu kıt bir malın bir başka kıt malla değişimi ile de mümkün olabildiği gibi, karşılığında para ödemekle de olabilir. Her iki durumda da bir başka malı satın alabilmek için bir bedel, bir fiyat ödemek gerekir.

Günümüz toplumlarında mal veya hizmet genellikle para karşılığı alınıp satıldığından bir malın fiyatı denildiğinde malın bir biriminin piyasadaki değerinin para ile ifadesi anlaşılır. Malların değerleri para yerine, bir diğer malla ifade edilirse, bu

Resim 01.12: Satıcı ile alıcının karşılaştığı pazardan bir görünüm

takdirde o mal için söz konusu olabilen “**reel değişim oranları**” ortaya konmuş olur. (Örneğin, bir ayakkabı 10 kg peynir yapar gibi.)

Fiyat kavramı mutlaka piyasa değişim oranı anlamına gelmeyebilir. Çünkü malları ve hizmetleri ellerinde bulunduranların isteyebilecekleri arz fiyatları olabileceği gibi, alıcıların önerebilecekleri talep fiyatları da olabilir. Alıcı ve satıcılar istedikleri fiyatlarda ısrarlı olurlarsa bu durumda piyasa fiyatı oluşmaz.

Talep, bir malı satın alma isteğidir. Ekonomistler bir mal veya hizmeti elde edebilme isteğini talep olarak kabul etmezler. Bu istek yeterli satın alma gücü ile desteklenebiliyorsa talebin varlığından söz etmek mümkündür. Bunun nedeni, istediği bir mal veya hizmeti satın alacak gücü (parası) bulunmayan bir kimsenin o malın gerçek alıcısı olamayacağı gerçeğidir. Ancak bir mal veya hizmetin gerçek alıcısı olabilecek kimseler, o mal veya hizmetin piyasa fiyatını etkileyebilirler. Talep, malların insan ihtiyaçlarını karşılama özelliğine sahip olmasından doğar. İnsanlar ihtiyaçlarını giderme özelliğine sahip olan malları edinebilmek için istek gösterirler, bu istek yeterli satın alma gücü ile desteklendiğinde talep oluşur. Faydayı sağlayabilmek ise ancak bir bedel ödemekle mümkündür. Bu bedel piyasa fiyatıdır.

Üreticilerin satmaya hazır oldukları mal miktarı ekonomi dilinde **arz** olarak adlandırılır. Tıpkı talepte olduğu gibi herhangi bir üretimin arz olabilmesi için o malı satma isteğinin olması gerekir.

6. Piyasa

Halk dilinde piyasa, alıcı ile satıcının biraraya gelmesi-ni sağlayan yerler olarak kabul edilir. Ekonomi biliminde **piyasa** kavramı ile alıcı ve satıcıların bir-birleriyle kolayca temas etmele-rini sağlayan bir örgütün varlığı anlatılmaktadır. Belirli bir yer kavramını kapsamayan piyasa tanımı, alıcı ve satıcıların telefon, internet vb. araçlarla ilişki kurup anlaşmaları hâlinde de hiç bir yere bağlı olmaksızın piyasa oluşturabildikleri gerçeğini ortaya koymaktadır.

Çeşitli malların piyasalarından söz edebilmek için (altın piyasası, tütün piyasası vb.), söz konusu malların bir takım özellikler taşıması gerekmektedir. Bunları kısaca ifade etmek gerekirse öncelikle malların dayanıklı mallar olması, taşınmasının kolay olması (taşınma masrafları düşük olmalı) ve bu malların aynı türden olması gerektiği söylenebilir.